

ISSN: 2146-1961

Ilkim, M., Mirze, F., Gündoğdu, H. M. & Sarı, O. (2023). Entelektüel Yetersizliğe Sahip Çocukların Spor Yapma Durumlarına Göre Ebeveynlerinin Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 14(54), 1377-1390.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.3376>

Makale Türü (ArticleType): Araştırma Makalesi

ENTELEKTÜEL YETERSİZLİĞE SAHİP ÇOCUKLARIN SPOR YAPMA DURUMLARINA GÖRE EBEVEYNLERİNİN STRES DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Mehmet İLKİM

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye, mehmet.ilkim@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0033-8899

Fatih MİRZE

Öğr. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, Türkiye, fatih.mirze@alparslan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4293-7227

Hüseyin Mete GÜNDOĞDU

Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik, Türkiye, mete.gundogdu@bilecik.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2106-9811

Okan SARI

Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye, okansari@gmail.com
ORCID: 0009-0002-0349-9890

Gönderim tarihi: 12.08.2023

Kabul tarihi: 14.11.2023

Yayın tarihi: 03.12.2023

Öz

Bu araştırmanın amacı, spor yapan ve yapmayan entelektüel yetersizliğe sahip çocukları olan ebeveynlerin stres düzeylerini karşılaştırarak incelemektir. Araştırmada katılımcıların stres düzeyini belirlemek için nicel araştırma yaklaşımlarından, nedensel karşılaştırma araştırması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Malatya ve Muş illerinde özel eğitim rehabilitasyon merkezlerine devam eden ve spor kulüpleri bünyesinde özel sporcu olarak spor yapan 147 hafif düzey entelektüel yetersizliğe sahip bireyin ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 147 ebeveyn dahil edilmiştir. Araştırma verileri anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Katılımcıların demografik bilgilerinin tespiti için 'Kişisel Bilgi Formu', stres düzeylerinin belirlenmesi için ise Kaner (2001), tarafından Türkçeye uyarlanan 'Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği' kullanılmıştır. Katılımcı gruplar arasındaki stres düzeyinin belirlenmesi, işlev yetersizliği, karamsarlık ve aile sorunları alt boyutları ve toplam puanların karşılaştırılması ile yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizi için Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Yapılan analizlerden elde edilen bulgular sonucunda, annelerin babalardan daha fazla çocuklarını spora yönlendirdikleri belirlenmiştir. Çocuğu spor yapan ebeveynler ile çocuğu spora katılım sağlamayan ebeveynler arasında işlevsel yetersizlik, karamsarlık boyutlarında ve aile stresi ölçeği toplam puanı karşılaştırmasında çocuğu spor yapmayan grup lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu, aile sorunları alt boyutunda ise iki grup arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak araştırmada, çocuğu spor yapan ebeveynlerin çocuğu spor yapmayan ebeveynlerden daha az stres yaşadığı söylenebilir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak, entelektüel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin stres düzeylerini azaltmaya yönelik gerçekleştirilecek sosyal destek programlarında, bu ebeveynlerin çocuklarının spora katılımına yönelik programlara ağırlık verilmesi gerektiği söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Spora katılım, aile stresi, entelektüel yetersizlik.

COMPARISON OF THE STRESS LEVELS OF THE PARENTS ACCORDING TO THE SPORTS PLAYING STATUS OF THEIR CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITY

ABSTRACT

The aim of this study is to compare and analyze the stress levels of parents who have children with intellectual disability who play and do not play sports. In this study, one of the quantitative research approaches, the causal-comparative research design was used in order to determine the stress level of the participants. 147 parents who voluntarily agreed to participate in the study were included in the study by using the purposeful sampling method. The study group of the research consists of the parents of 147 individuals with mild intellectual disability who attend special education rehabilitation centers and do sports as private athletes within sports clubs in Malatya and Muş provinces. The 'Personal Information Form' was used to determine the demographic information of the participants, and the 'Family Stress Assessment Scale', which was adapted into Turkish by Kaner (2001), was used to determine the stress levels. The determination of the stress level among the participant groups was made by comparing functional disability, pessimism and the sub-dimensions of family problems, and the total score. Mann-Whitney U Test was used for the analysis of the obtained data. As a result of the findings obtained from the analyzes, it was determined that mothers direct their children to sports more than fathers. It has been determined that there are statistically significant differences in favor of the group whose child does not play sports in the functional disability, pessimism dimensions and the total score of the family stress scale between the parents whose children do sports and those whose children do not participate in sports, and there is no significant difference between the two groups in the sub-dimensions of family problems. As a result of the research it can be said that parents whose children do sports experience less stress than parents whose children do not do sports. Based on the results of the research, it can be said that in the social support programs to be carried out to reduce the stress levels of families with children with intellectual disabilities, programs for the participation of these parents's children in sports should be emphasized.

Keywords: Participation in sports, family stress, intellectual disability.

GİRİŞ

Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık %1'ini etkileyen entelektüel yetersizlik (EY), hem zihinsel işlevlerde önemli kısıtlamalarla hem de kavramsal, sosyal ve pratik becerilerde ortaya çıkan uyumsal sınırlamalarla karakterize edilir (Schalock vd., 2021). Entelektüel yetersizliğe sahip bireyler, 22 yaşından önce ortaya çıkan bu işlevsel kısıtlılıklar ve uyumsal sınırlamalar nedeniyle hayatın her alanında ve her döneminde önemli zorluklarla karşılaşmaktadır (Bechara ve Grosb, 2016). EY'li bireylerin yaşadıkları bu zorlukların azaltılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi için spor içerikli uygulamalara katılımları ya da fiziksel olarak daha aktif bir hayat sürmeleri önemli bir müdahale yolu olarak kabul edilmektedir (Borland vd., 2020). Fakat EY'li bireylerin önemli bir kısmı, hem bireysel özelliklerinden hem de çevresel kısıtlamalardan dolayı fiziksel olarak yeterince aktif bir hayat sürememektedir (Columna vd., 2020). Düşük fiziksel aktivite seviyesi, bu bireylerde mevcut yetersizliklerin yanında ek sağlık sorunlarının da ortaya çıkmasına yol açmakta ve zaten zor olan hayatlarını daha da zorlaştırmaktadır (Carty vd., 2021). Yetersizlikten etkilenmiş özel gereksinimi olan bireyler arasında en fazla kısıtlama ile karşılaşan ve bağımsız bir hayat sürme noktasında önemli zorluklarla mücadele eden EY'li bireylerin yaşadıkları bu sıkıntılar, başta aileleri olmak üzere toplum ve devletler açısından önemli bir maliyet ortaya çıkarmaktadır (Guidetti vd., 2010; Hilgenkamp vd., 2010). EY'li bireylerin spora katılımlarının sağlanması hem bu maliyetlerin azaltılmasına hem de daha bağımsız bir yaşam sürerek daha mutlu olacakları bir hayata ulaşmalarına katkı sağlayacaktır. Fakat EY'li bireylerin spora katılımlarının önünde çeşitli engeller olduğu, bu engeller arasında ise ailelerin tutumunun önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. EY'li bireye sahip aileler, hem spora katılım noktasında bir fırsat hem de bir engel olarak görülebilmektedir (İlhan vd., 2017).

EY'li bireylerin aileleri, çocuklarının özel ihtiyaçları ve davranışsal bozuklukları gibi bireysel ve sosyal izolasyon gibi çevresel zorluklardan dolayı önemli derecede stresle ilişkili bozukluklar yaşayabilmekte ve psikolojik açıdan yüksek risk altındaki gruplar olarak kabul edilmektedir (Miranda vd., 2019). Bu nedenle EY'li bireylerin ebeveynlerine sosyal destek amaçlı çeşitli uygulamalar yapılarak fiziksel ve psikolojik yükleri azaltılmaya çalışılmaktadır (Pickett vd., 2022). Ebeveynlere sağlanan bu destek sistemleri içerisinde genellikle eğitimsel müdahaleler ve terapötik uygulamalar ön plana çıkmaktadır. Alınan bu sosyal desteklerin özel gereksinimi olan bireylerin ebeveynlerinin stres ve depresyona ilişkin belirtilerinin azaltılmasında önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Gallagher vd., 2015). Fakat literatür incelendiğinde sunulan desteklerin ebeveynlik stresi üzerindeki etkilerinin tam olarak net olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerde yaşanan stresin ve depresif bozuklukların önceden var olan sıkıntılardan mı kaynaklandığı yoksa yetersizlikten etkilenmiş özel gereksinimli bir bireye sahip olduktan sonra mı ortaya çıktığı ya da bu bireye bakmanın ağır yükünden mi tetiklendiği konusu hala tam olarak belirlenememiştir. EY'li bireye sahip olan ebeveynlerin yaşadıkları stresin genellikle ekonomik durum, beslenme durumu, uyku kalitesi gibi faktörlerle ilişkilendirilerek araştırıldığı (Al-Farsi vd., 2016), sporun EY'li bireylerin ebeveynlerinin yaşamlarında oynadığı rolün ve stres gibi depresif bozukluklara etkisinin ise yeterince ele alınmadığı görülmektedir (Aitchison vd., 2022). Sporu konu edinen çalışmalarda ise ebeveynlerin spora katılımı ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır (Jeoung, 2019). Ülkemizde ise bu konuda sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı belirtilmektedir (İlhan vd., 2019). EY'li bireylerin zahmetli ve bunaltıcı olan bakım hizmetini üstlenen ebeveynlerin psikolojik işlevlerini olumsuz etkileyen durumların tespit edilmesi, bu

konuda atılacak adımların belirlenmesi ve planlamanın yapılması için önemli bir konu olarak görülmektedir (Franklin vd., 2019). Özellikle COVID-19 salgını sonrasında psikolojik anlamda yaşadıkları zorlukları daha da artan bu ebeveynlerin iyi bir ruh sağlığına ulaşmalarına yardımcı olmak için bu süreçte yapılan çalışmalar özel bir öneme sahiptir (Ren vd., 2020). Bu nedenle bu çalışma, EY'li bireye sahip ebeveynlerin çocuklarının spora katılımının, ebeveynlerin stres düzeylerini nasıl etkilediğini ve ebeveynlerin sağlıklı bir yaşam geliştirmesinde sporun nasıl katkıda bulunduğunu öğrenmeyi amaçlamıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, etik boyutu, verilerin toplanma süreci ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada spor yapan ve yapmayan entelektüel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeylerinin karşılaştırılması amaçlandığı için nicel araştırma yöntemlerinden nedensel karşılaştırma araştırması modeli kullanılmıştır. Nedensel karşılaştırma araştırması, insan grupları arasındaki farklılıkların nedenlerini ve sonuçlarını, koşullar ve katılımcılar üzerinde herhangi bir müdahale olmaksızın belirlemeyi amaçlayan bir araştırma türüdür (Büyükoztürk vd., 2019).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Muş ve Malatya illerindeki Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezlerine devam eden ve spor kulüpleri bünyesinde özel sporcu olarak çeşitli branşlarda spor yapan 147 hafif düzey entelektüel yetersizliğe sahip bireyin ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde, araştırma amacına bağlı olarak amaçlı örnekleme yaklaşımı kullanılmış ve araştırmaya, gönüllü katılmayı kabul eden ebeveynler dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri 'Kişisel Bilgi Formu' ve 'Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği' ile toplanmıştır. Kişisel Bilgi Formunda, ebeveynlerin; yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, gelir düzeyi ve çocuklarının yaşı, cinsiyeti, spor yapma durumu ile ilgili özelliklerini içeren sorular yer almaktadır. Katılımcı ebeveynlerin stres düzeylerini belirlemek için 1974 yılında Holryod tarafından geliştirilen, 1983 yılında Fridrich, Greenberg ve Crnic tarafından kısaltılarak geçerlik ve güvenilirliği yapılan ve 2001 yılında Sema Kaner tarafından Türkçeye uyarlanan 'Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği' kullanılmıştır. Orijinal ölçekte bulunan 52 madde uyarlama sonucunda 39 maddeye düşürülmüş ve 3 alt faktörde gruplandırılmıştır. Engelli çocuğa sahip ailelerdeki stresi ölçmek üzere uyarlanan ölçekte buluna 39 maddenin 16 maddesi işlev yetersizliği, 15 maddesi karamsarlığı ve 8 maddesi ise anne baba ve aile sorunlarından oluşan alt faktörlere ayrılmıştır. Bu alt faktörlerin birleşimi toplam stres puanını vermektedir. Evet-Hayır şeklinde işaretlenen maddelerin puanlamasında evet 1, hayır 0 puan olacak şekilde kodlanmış ve ölçekte bulunan teres kodlanmış maddeler tespit edilerek puanlamada dikkate alınmıştır. En

düşük puanın 7, en yüksek puanın 32 olduğu ölçekte, elde edilen puanın yüksek olması ebeveynlerin stres düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Kaner, 2001).

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlere, veri toplama araçları ile ilgili bilgilendirme yapılarak ölçeği doldurmaları sağlanmıştır. Ölçeği okuma noktasında sıkıntı yaşayan ebeveynlere ölçek maddeleri okunmuş, verilen cevaba göre form araştırmacılar tarafından işaretlenmiştir. Araştırma verileri 8 Haziran 2023 – 8 Temmuz 2023 tarihleri arasında toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde SPSS-20.0 paket programı kullanılmış ve verilerin dağılımı incelenmiştir. Katılımcılara ait verilerin analizinde, betimsel istatistik yöntemi olarak (yüzde/frekans) dağılımları kullanılmıştır. Verilerin analizinde ölçeğin alt boyutları ve toplam puanlarının karşılaştırılması için Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Analizlerden elde edilen bulguların anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiş ve elde edilen bulgular tablolar halinde düzenlenmiştir.

Araştırma Etiği

Bu araştırma sürecinde etik kurallara dikkat edilmiştir. Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 05.06.2023 tarih ve 95205 evrak numaralı 6/40 sayılı kararı ile etik izin alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesi için Muş ve Malatya illerindeki spor kulüpleri ve özel eğitim rehabilitasyon merkezleri müdürlükleri ile görüşülmüş ve gerekli bilgilendirme yapıldıktan sonra yetkililerden imzalı onay alınmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerden, kabul ettiklerini beyan eden gönüllü onam formunu imzalayarak onayları alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde entelektüel yetersizliğe sahip çocukları olan ebeveynlere ait tanımlayıcı istatistiksel bilgilere ve ebeveynlerin çocuklarının spora katılım durumlarının stres düzeylerini nasıl etkilediğine ilişkin istatistiksel bulgulara yer verilmiştir.

Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, çocuklarının cinsiyeti ve çocuklarının spor yapma durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistiksel bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Değişkenler	Gruplar	Spor Yapmayan		Spor Yapan Çocuk			
		n	%	n	%		
Cinsiyet	Kadın	89	60.5	41	56.9	48	64.0
	Erkek	58	39.5	31	43.1	27	36.0
	Toplam	147	100.0	72	100.0	75	100.0
Yaş	20 ile 40 Yaş Arası	65	44.2	43	59.7	22	29.3
	41 Yaş ve Üzeri	82	55.8	29	40.3	53	70.7

	Toplam	147	100.0	72	100.0	75	100.0
Eğitim Durumu	İlköğretim	59	40.1	40	55.6	19	25.3
	Lise	45	30.6	18	25.0	27	36.0
	Üniversite	43	29.3	14	19.4	29	38.7
	Toplam	147	100.0	72	100.0	75	100.0
Gelir Düzeyi	5.500 TL ve altı	43	29.3	27	37.5	16	21.3
	8.500 TL ve altı	43	29.3	24	33.3	19	25.3
	11.400 TL ve altı	25	17.0	8	11.1	17	22.7
	11.401 TL ve üzeri	36	24.4	13	18.1	23	30.7
	Toplam	147	100.0	72	100.0	75	100.0
Çocuk Cinsiyet	Kadın	56	38.1	27	37.5	29	38.7
	Erkek	91	61.9	45	62.5	46	61.3
	Toplam	147	100.0	72	100.0	75	100.0
Çocuk Spor Yapma Durumu	Evet	75	51.0				
	Hayır	72	49.0				
	Toplam	147	100.0				

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan ebeveynler cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde katılımcıların % 60.5'inin kadın, % 39,5'inin erkek bireylerden oluştuğu görülmektedir. Yaş değişkenine ilişkin veriler incelendiğinde katılımcıların %44,2'sinin 20 ile 40 yaş arası, %55,8'inin ise 41 yaş ve üzeri bireylerden oluştuğu görülmektedir. Eğitim durumu değişkenine göre incelendiğinde katılımcıların % 40,1'inin ilköğretim, %30,6'sının lise, % 29,3'ünün üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Aylık gelir değişkenine göre incelendiğinde katılımcıların % 29,3'ünün 5.500 tl. ve altı, %29,3'ünün 8.500 tl. ve altı, % 17'sinin 11.400 tl. ve altı, % 24,4'ünün ise 11,401 tl. ve üzeri gelire sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının % 38,1'inin kadın, % 61,9'unun erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının spor yapma durumları incelendiğinde, entelektüel yetersizliğe sahip bireylerin %51'inin spor yaptığı, % 49'unun spor yapmadığı görülmektedir.

Katılımcıların stres düzeylerinin 'İşlev yetersizliği alt boyutu' ile çocuklarının spor yapma durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin elde edilen bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların "İşlev Yetersizliği Alt Boyutu" Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Çocuk Spor Yapma Durumu	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	p
İşlev Yetersizliği Alt Boyutu	Hayır	72	87.10	6271.50	-3.671	0.000*
	Evet	75	61.42	4606.50		
	Toplam	147				

*p<0.05

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların "İşlev Yetersizliği Alt Boyutu" puanlarının karşılaştırılması sonucunda "Çocuğu Spor Yapmayan" grubunda yer alan ebeveynler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (p<0.05).

Katılımcıların stres düzeylerinin 'Karamsarlık alt boyutu' ile çocuklarının spor yapma durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların "Karamsarlık Alt Boyutu" Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Çocuk Spor Yapma Durumu	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	p
Karamsarlık Alt Boyutu	Hayır	72	82.15	5915.00	-2.282	0.022*
	Evet	75	66.17	4963.00		
	Toplam	147				

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların “Karamsarlık Alt Boyutu” puanlarının karşılaştırılması sonucunda “Çocuğu Spor Yapmayan” grubunda yer alan ebeveynler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($p<0.05$).

Katılımcıların stres düzeylerinin ‘Aile sorunları’ alt boyutu ile çocuklarının spor yapma durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların “Aile Sorunları Alt Boyutu” Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Çocuk Spor Yapma Durumu	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	p
Aile Sorunları Alt Boyutu	Hayır	72	80.82	5819.00	-1.936	0.053
	Evet	75	67.45	5059.00		
	Toplam	147				

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların “Aile Sorunları Alt Boyutu” puanlarının karşılaştırılması sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Katılımcıların ‘Aile stresi ölçeği’nden aldıkları toplam puanları ile çocuklarının spor yapma durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin elde edilen bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların “Aile Stresi Ölçeği” Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Çocuk Spor Yapma Durumu	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	p
Aile Stresi Ölçeği Toplamı	Hayır	72	85.58	6161.50	-3.232	0.001*
	Evet	75	62.89	4716.50		
	Toplam	147				

* $p<0.05$

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların “Aile Stresi Ölçeği” toplam puanlarının karşılaştırılması sonucunda “Çocuğu Spor Yapmayan” grubunda yer alan katılımcılar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($p<0.05$).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Entelektüel yetersizliğe sahip bireylerin ebeveynlerin çocuklarının spora katılım durumlarının, ebeveynlerin stres düzeylerini nasıl etkilediğini incelediğimiz bu araştırmada, çocuğu spor yapan ve yapmayan ebeveynlerin stres düzeyleri arasında bir farklılık olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde, katılımcı annelerin babalardan daha fazla olduğu ve katılımcı annelerin çocuklarının daha fazla spora katılım sağladığı belirlenmiştir. Bu bulgu, annelerin çocukların bakımında babalardan daha fazla sorumluluk aldıklarını göstermektedir. Nitekim literatür incelendiğinde yapılan çalışmalarda özel gereksinimi olan bireylerin annelerinin babalarından daha fazla çocukları ile vakit geçirdikleri ve çocukların anneye daha bağımlı olduğu görülmektedir (Eren ve Doğan, 2020). Ayrıca bu bireylerin annelerinin babalarından daha fazla çocuğun bakımı ve ihtiyaçları ile ilgilendiği belirtilmektedir (Aysan ve Özben, 2007; Al-Farsi vd., 2016). Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın bu bulgusunun literatür ile örtüştüğü söylenebilir.

Araştırma bulguları katılımcıların yaş değişkeni bakımından incelendiğinde, 41 yaş ve üzeri katılımcıların daha fazla olduğu ve bu yaş grubundaki ebeveynlerin daha genç yaşta ebeveynlere oranla çocuklarını daha fazla spora yönlendirdiği belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yaş ortalaması yükseldikçe ters orantılı olarak ebeveynlerde stres ve kaygının azaldığı, olgunlaşan ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerine ve kendi sorumluluklarına dair daha doğru ve somut adımlar attıkları belirtilmektedir (Akandere vd.,2009). Ayrıca özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşı ilerledikçe çocuğun kabullenilmesi, stresin ve yaşanabilecek olumsuz deneyimlerin üstesinden gelebilme ve çocuğun sosyal katılımının sağlanması noktasında daha başarılı oldukları belirtilmektedir (Doğru ve Arslan, 2008). Bu bilgiler ışığında araştırmada elde edilen bulguların literatür bilgileri ile paralellik arz ettiği sonucuna ulaşılabilir.

Araştırma bulguları katılımcıların eğitim durumu değişkeni bakımından incelendiğinde, katılımcıların % 41'inin ilköğretim, % 30,6'sının lise ve %29,3'ünün üniversite eğitime sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca katılımcıların eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarının spora katılım düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde, spor yapan çocukların ailelerinin eğitim düzeyinin spor yapmayan çocukların ailelerine oranla daha yüksek olduğu, üniversite ve daha üstü bir eğitim durumuna sahip ebeveynlerin çocuklarını daha fazla spora yönlendirdikleri görülmektedir (Çağlayan vd., 2004). Bu bilgiler araştırma bulgusunun literatür ile örtüşüğünü açıklar niteliktedir.

Araştırma bulguları katılımcıların gelir düzeyi değişkeni bakımından incelendiğinde, katılımcı ebeveynlerin % 75,6'sının aylık 11.400 tl. ve altında bir gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca gelir düzeyinin artışı ile çocuğun spora katılımı arasında ise doğru orantılı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde, ailelerin gelir seviyesinin yükselmesi ile birlikte temel ihtiyaçlarının karşılanacağı, böylelikle sosyal çevre ile iletişim ve rekreatif faaliyetlere daha çok önem vereceği belirtilmektedir (Aysan ve Özben, 2007; Akandere vd., 2009). Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın bu bulgusunun literatür bilgileri ile örtüştüğü söylenebilir.

Araştırma bulguları katılımcıların çocuklarının cinsiyeti değişkeni bakımından incelendiğinde, erkek çocukları olan ebeveynlerin araştırmaya daha fazla katılım sağladığı belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde yapılan araştırmalarda, kadınların okullaşma oranının erkeklere göre daha düşük düzeyde olduğu ve ailelerin kız çocuklarına karşı daha koruyucu davrandıkları görülmektedir (Bakış vd., 2009). Özellikle araştırmanın gerçekleştirildiği Malatya ve Muş gibi Doğu Anadolu Bölgesi illerinde geleneksel faktörlerin baskın etkisi nedeniyle kadınların eğitim ve sosyal ortamlardan yeterince faydalanmadığı ve ailelerin bu konuda daha tutucu davrandıkları belirtilmektedir (Mirze, 2019; Karataş vd., 2011). Bu literatür bilgilerinin, araştırma bulgularını etkilediği söylenebilir.

Araştırma kapsamında Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların "İşlev Yetersizliği Alt Boyutu" puanları karşılaştırılmış olup "Çocuğu Spor Yapmayan" grubunda yer alan katılımcı ebeveynler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çocuğu spor yapmayan ebeveynlerin çocuğunun işlevsel yetersizliğini kabullendiği ve bu kabullenışten dolayı da çocuğunun spor yapamayacağı gibi bir inanış içinde olduğu ve çocuğu spor yapan ebeveynlerden daha fazla stres yaşadıkları söylenebilir. Nitekim yapılan

çalışmalarda çocuğu spor yapmayan özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynler, çocuklarındaki işlevsel yetersizliğin spora katılım noktasında engel oluşturduğunu, çocuklarının bu yetersizlikten dolayı spor yapamayacaklarına inandıklarını ifade etmişlerdir (Jeoung, 2019). Ayrıca özel gereksinimi olan bireyler içinde özellikle entelektüel yetersizliğe sahip bireylerin ebeveynlerinin çocuklarının spora katılımı noktasında önemli bir engel oluşturdukları ve hevesli olmadıkları yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Sakalidis vd., 2023). Yapılan bir çalışmada spora katılım sağlayan özel gereksinimi olan bireylerin öz bakım, iletişim motor ve bilişsel beceriler gibi işlevlerindeki iyileşmelerin, bu bireylerin ailelerinin yaşam kalitesine olumlu etki ettiği belirlenmiştir (Aitchison vd., 2022). Yapılan farklı bir çalışmada ise spora katılım sağlayan özel gereksinimi olan bireylerin davranış problemlerinde azalmaların olduğu, işlevsel becerilerinde önemli gelişmelerin görüldüğü ve bu iyileşmelerin sonucunda ebeveynlik stresinde önemli düzeyde azalmanın ortaya çıktığı belirlenmiştir (Miranda vd., 2019). Dolayısıyla araştırmada elde edilen bulguların literatür ile uyumlu olduğu, çocuğu spora katılım sağlayan ebeveynlerin çocuklarında daha düşük işlevsel sınırlamaların olduğu ve ailelerinin de bu doğrultuda daha az stres yaşadığı söylenebilir.

Araştırma kapsamında Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların “Karamsarlık Alt Boyutu” puanları karşılaştırılmış olup “Çocuğu Spor Yapmayan” grubunda yer alan katılımcı ebeveynler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çocuğu spor yapmayan ebeveynlerin mevcut durum ve geleceğe yönelik olarak daha fazla umutsuzluk yaşadıkları, çocuğu spor yapan ebeveynlerin ise çocuklarının daha fazla öz yeterliliğe sahip olduklarına inandıkları ve geleceğe daha umutlu baktıkları sonucuna ulaşılabilir. Bu doğrultuda literatür incelendiğinde, entelektüel yetersizliğe sahip bireylerin ebeveynlerinin önemli bir kısmının çocuklarındaki sınırlılıklardan ve çevresel kısıtlamalardan dolayı gelecekle ilgili olarak önemli derecede endişe duydukları belirtilmektedir (İlhan vd., 2019). Fakat yapılan çalışmalarda spora katılım sağlayan özel gereksinimi olan bireylerin daha yüksek bir öz yeterliliğe sahip oldukları, daha bağımsız bir hayat sürdürdükleri ve bu bireylerin ailelerinin de geleceğe daha umutlu baktıkları ifade edilmektedir (Al-Farsi vd., 2016; Pickett vd., 2022). Ayrıca çocuğu spor yapan ebeveynlerin daha az psikolojik kasılma yaşadığı ve çocuğu spora katılım sağlamayan ebeveynlere oranla daha yüksek bir yaşam kalitesine sahip oldukları belirtilmektedir (Jeoung, 2019). Bu bilgiler doğrultusunda araştırmada elde edilen bulgunun literatür ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların “Aile Sorunları Alt Boyutu” puanları karşılaştırılmış olup grupların istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu doğrultusunda çocuğu spor yapan ve yapmayan ebeveynlerin benzer ailevi sorunlar yaşadığı sonucuna ulaşılabilir. Araştırmanın bu bulgusu doğrultusunda literatür incelendiğinde, çocuğu spor yapan ve yapmayan ailelerin benzer ihtiyaçlara sahip oldukları ve hemen hemen aynı sorunlardan müzdarip oldukları ifade edilmektedir (Columna vd., 2020). Entelektüel yetersizliğe sahip bireylerin arzu edilmeyen davranışları, sosyal izolasyon, eğitim, tükenmişlik ve bakım harcamaları gibi sayısız zorlukları, tüm ebeveynlerde benzer endişelerin artmasına ve kronik bir strese yol açmaktadır (Millstein vd., 2020). Çocuğunu sportif ya da farklı etkinliklere katmaya çalışan ebeveynler daha çok çevresel kısıtlamalardan, daha tutucu ve koruyucu davranan ebeveynler ise çocuğun bakımını üstlenmenin verdiği psikolojik yükün artmasından ve çocuğun ebeveyne karşı geliştirdiği aşırı bağımlılıktan dolayı yüksek

derecede stres altında kalabilmektedir (Halstead vd., 2018; Ku vd., 2022; Boman ve Bernhardsson, 2023). Araştırmada aile sorunları alt boyutunda elde edilen bulgu, bu bilgiler çerçevesinde ele alınabilir. Ayrıca araştırmadaki katılımcıların büyük çoğunluğunu annelerin oluşturması da sonuçların benzer olmasına etki etmiş olabilir. Çünkü entelektüel yetersizliğe sahip bireylerin genellikle anneye daha bağımlı olduğu ve bu bağımlılığın da anneler üzerinde fazladan bir yorgunluk oluşturduğu ve annelerin babalara göre daha fazla psikolojik stres yaşadığı belirtilmektedir (Miranda vd., 2019; Tchimtchoua Tamo, 2020).

Araştırma kapsamında Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların “Aile Stresi Ölçeği” toplam puanlarının karşılaştırılması sonucunda “Çocuğu Spor Yapmayan” grubunda yer alan ebeveynler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çocuğu spor yapmayan ebeveynlerin daha fazla stres düzeyine sahip olduğu söylenebilir. Nitekim literatür incelendiğinde, özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin tipik gelişim gösteren çocukları olan ebeveynlere kıyasla daha yüksek ebeveynlik stresi yaşadıkları fakat sunulan sosyal desteklerle bu bireylerdeki stresin düzeyinin azaltılabildiği belirtilmektedir (Hsiao, 2018; Franklin vd., 2019; Fu vd., 2023). Sunulan bu sosyal destek uygulamaları içinde ise spor içerikli faaliyetlere çocukların katılımının sağlanmasının ebeveynlerin streslerini önemli ölçüde iyileştirdiği ifade edilmektedir (Marquis ve Baker, 2015; Columa vd., 2020; Pickett vd., 2022). Yapılan çalışmalarda, spor katılım sağlayan entelektüel yetersizliğe sahip bireylerin davranış problemlerinde azalmalar, fiziksel uygunluklarında ve genel sağlıklarında gelişmeler, öz yeterlilik algılarında, benlik saygısı ve uyumsal becerilerinde iyileşmeler tespit edilmiştir (Marquis ve Baker, 2015). Gözlemlenen gelişmelerin, ebeveynlerin depresyon ve stres psikolojik durumlarında da iyileşmelere yol açtığı belirtilmektedir (Shields ve Synnot, 2016; Jeoung, 2019). Bu bilgiler doğrultusunda araştırmada elde edilen bulgunun, literatür bilgileri ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, entelektüel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin, çocuklarının spora katılımından bağımsız olarak düşük eğitim durumuna ve gelire sahip oldukları tespit edilmiştir. Entelektüel yetersizliği olan erkek bireylerin kadınlara oranla daha fazla spora katılım sağladığı belirlenmiştir. Annelerin babalardan daha fazla çocuklarını spora yönlendirdikleri görülmüştür. Çocuğu spora katılım sağlayan ebeveynlerin, çocuğu spora katılım sağlamayan ebeveynlerden daha fazla çocuklarını işlevsel olarak yeterli gördükleri ve bu anlamda daha az stres yaşadıkları tespit edilmiştir. Benzer şekilde çocuğu spor yapan ebeveynlerin çocuğu spor yapmayan ebeveynlere göre geleceğe daha umutlu baktıkları ve daha az stres yaşadıkları belirlenmiştir. Çocuğu spor yapan ve yapmayan ebeveynlerin benzer ailevi sorunlar yaşadıkları ve bu doğrultuda aynı düzeyde stres seviyesine sahip oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların stres düzeyleri genel olarak incelendiğinde çocuğu spor yapmayan bireylerin daha yüksek stres puanına sahip olduğu tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak entelektüel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin depresif belirtilerini iyileştirmek ve stres düzeylerini azaltmaya yönelik gerçekleştirilecek sosyal destek programlarında, bu ebeveynlerin çocuklarının spora katılımına yönelik programlara ağırlık verilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca,

entelektüel yetersizliğe sahip çocukları olan ebeveynlerin spora ilişkin olumlu tutum geliştirmesi için bu bireylere yönelik eğitici programlar düzenlenebilir. Gelecekteki araştırmalarda, farklı yetersizliğe sahip çocukları olan ebeveynlerin stres düzeyleri üzerinde sporun etkileri üzerine çalışma yapılabilir.

Etik Metni

Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazarlara aittir. Makalenin etik kurul izni, Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafınca 05.06.2023 tarih ve 95205 sayılı kararı ile alınmıştır.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmada birinci yazarın katkı oranı %30, ikinci yazarın katkı oranı %25, üçüncü yazarın katkı oranı %25, dördüncü yazarın katkı oranı %20'dir.

KAYNAKÇA

- Aitchison, B., Rushton, A. B., Martin, P., Barr, M., Soundy, A. & Heneghan, N. R. (2022). The experiences and perceived health benefits of individuals with a disability participating in sport: A systematic review and narrative synthesis. *Disability and Health Journal*, 15(1), 101164. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2021.101164>
- Akandere, M., Acar, M. & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve Fiziksel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Yaşam Doymu ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32.
- Al-Farsi, O. A., Al-Farsi, Y. M., Al-Sharbati, M. M. & Al-Adawi, S. (2016). Stress, anxiety, and depression among parents of children with autism spectrum disorder in Oman: a case-control study. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 1943-1951. <https://doi.org/10.2147/NDT.S107103>
- Aysan, F. & Özben, Ş. (2007). Engelli Çocuğu Olan Anne Babaların Yaşam Kalitelerine İlişkin Değişkenlerin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 1-6.
- Bakış, O., Levent, H., İnel, A. & Polat, S. (2009). *Türkiye'de Eğitime Erişimin Belirleyicileri*. Eğitim Reformu Girişimi. Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2023. <https://www.egitimreformugirisimi.org>
- Bechara, I. & Grosb, E. F. (2016). Physical activity and intellectual disabilities. *The European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 18, 225-234. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2016.12.30>
- Boman, C. & Bernhardsson, S. (2023). Exploring needs, barriers, and facilitators for promoting physical activity for children with intellectual developmental disorders: A qualitative focus group study. *Journal of Intellectual Disabilities*, 27(1), 5-23. <https://doi.org/10.1177/1744629521106436>
- Borland, R. L., Hu, N., Tonge, B., Einfeld, S. & Gray, K. M. (2020). Participation in sport and physical activity in adults with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 64(12), 908-922.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). Eğitim'de bilimsel araştırma yöntemleri. *Pegem Akademi*.

- Carty, C., van der Ploeg, H. P., Biddle, S. J., Bull, F., Willumsen, J., Lee, L. & Milton, K. (2021). The first global physical activity and sedentary behavior guidelines for people living with disability. *Journal of Physical Activity and Health*, 18(1), 86-93. <https://doi.org/10.1123/jpah.2020-0629>
- Columna, L., Prieto, L., Elias-Revollo, G., & Haegele, J. A. (2020). The perspectives of parents of youth with disabilities toward physical activity: A systematic review. *Disability and health journal*, 13(2), 100851. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2019.100851>
- Çağlayan, A., Çalık, F., Sivrikaya, K. & Kahveci, M. (2004, 17-20 Kasım). 12-15 Yaş Grubu Spor Yapan Öğrencilerle Spor Yapmayan Öğrencilerin Okul Başarıları Yönünden Karşılaştırılması. *10. ICHBER-SD Avrupa Kongresi ve SBD 8. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi*, Antalya, Türkiye.
- Doğru, S.Y. & Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 543-553.
- Eren, G. & Doğan, U. (2020). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Babaların Stres Düzeyleri Ve Stresle Başa Çıkma Yöntemlerinin İncelenmesi: Karma Desenli Bir Çalışma. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 1-21. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ysbed/issue/54710/609645>
- Fu, W., Li, R., Zhang, Y. & Huang, K. (2023). Parenting Stress and Parenting Efficacy of Parents Having Children with Disabilities in China: The Role of Social Support. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(3), 2133. <https://doi.org/10.3390/ijerph20032133>
- Franklin, M. S., Beyer, L. N., Brotkin, S. M., Maslow, G. R., Pollock, M. D. & Docherty, S. L. (2019). Health care transition for adolescent and young adults with intellectual disability: views from the parents. *Journal of Pediatric Nursing*, 47, 148-158. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2019.05.008>
- Gallagher, S., Phillips, A. C., Lee, H. & Carroll, D. (2015). The association between spirituality and depression in parents caring for children with developmental disabilities: Social support and/or last resort. *Journal of Religion and Health*, 54, 358-370. <https://doi.org/10.1007/s10943-014-9839-x>
- Guidetti, L., Franciosi, E., Gallotta, M., Emerenziani, G. & Baldari, C. (2010). Could Sport Specialization Influence Fitness and Health of Adults with Mental Retardation? *Research in Developmental Disabilities*, 31(5), 1070-1075. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.04.002>
- Halstead, E. J., Griffith, G. M. & Hastings, R. P. (2018). Social support, coping, and positive perceptions as potential protective factors for the well-being of mothers of children with intellectual and developmental disabilities. *International Journal of Developmental Disabilities*, 64(4-5), 288-296. <https://doi.org/10.1080/20473869.2017.1329192>
- Hilgenkamp, T. I., van Wijck, R. & Evenhuis, H. M. (2010). Physical fitness in older people with ID—Concept and measuring instruments: A review. *Research in developmental disabilities*, 31(5), 1027-1038. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.04.012>
- Hsiao, Y. J. (2018). Parental stress in families of children with disabilities. *Intervention in school and clinic*, 53(4), 201-205. <https://doi.org/10.1177/1053451217712956>
- İlhan, L., E., Yarımkaaya, E. & Kaan Esenturk, O. (2017). The effect of mother-participated sports activities on the awareness levels of Turkish mothers having children with intellectual disabilities towards the effect of

- sports: a pilot study. *International Journal of Developmental Disabilities*, 63(2), 124-129. <https://doi.org/10.1080/20473869.2016.1147679>
- İlhan, N., Akhan, L. U., Baygut, Ş., Dalli, G. N. & Yildirim, C. (2019). The factors affecting the family burden and depression status of families of children with Down Syndrome in Turkey. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 12(3-4), 176-195. <https://doi.org/10.1080/19315864.2019.1654573>
- Jeoung, B. (2019). Study of the relationships between the health condition, caring in terms of health practice behavior on quality of life of parents of children with developmental disabilities. *Journal of exercise rehabilitation*, 15(6), 826. <https://doi.org/10.12965/jer.1938736.368>
- Kaner, S. (2001). Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği (The Questionnaire on Resource and Stress) Faktör Yapısı Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34, 1-10. https://doi.org/10.1501/Egifik_0000000039
- Karataş, Ö., Yücel, A. S., Karademir, T. & Karakaya, Y. E. (2011). Malatya'da Sporun Yaygınlaş-Spor Tesislerinin Tırlanması Açısından Yeterlilik Düzeyinin İncelenmesi. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 22(4). 154-163.
- Ku, B., Healy, S. & Yun, J. (2022). Development of a survey measuring parental physical activity support in parents of children with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 2660-2667. <https://doi.org/10.1080/09638288.2022.2089921>
- Marquis, W. A. & Baker, B. L. (2015). Sports participation of children with or without developmental delay: Prediction from child and family factors. *Research in developmental disabilities*, 37, 45-54. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.10.028>
- Millstein, R. A., Lindly, O. J., Luberto, C. M., Perez, G. K., Schwartz, G. N., Kuhlthau, K. & Park, E. R. (2020). An exploration of health behaviors in a mind-body resilience intervention for parents of children with developmental disabilities. *Journal of developmental and behavioral pediatrics: JDBP*, 41(6), 480. doi: 10.1097/DBP.0000000000000813
- Miranda, A., Mira, A., Berenguer, C., Rosello, B. & Baixauli, I. (2019). Parenting stress in mothers of children with autism without intellectual disability. Mediation of behavioral problems and coping strategies. *Frontiers in psychology*, 10, 464. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00464>
- Mirze, F. (2019). Muş İlinde Spora Katılımı Etkileyen Faktörlerin ve Spora Olan İlginin Sporun Yaygınlaştırılması Açısından İncelenmesi. İçinde Ömer Kaynar (Eds.), *Tarihsel Süreç İçinde Muş'ta Spor Kültürü*. (ss.203-234). Akademisyen Kitabevi.
- Pickett, A. C., Williams, S. E. & Damon, Z. J. (2022). Special Olympics involvement and families of individuals with intellectual disabilities: Impacts on sense of community, social isolation, and health. *Managing Sport and Leisure*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/23750472.2022.2145345>
- Ren, J., Li, X., Chen, S., Chen, S. & Nie, Y. (2020). The influence of factors such as parenting stress and social support on the state anxiety in parents of special needs children during the COVID-19 epidemic. *Frontiers in psychology*, 11, 565393. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.565393>
- Sakalidis, K. E., Fadeeva, A., Hettinga, F. J. & Ling, F. C. M. (2023). The role of the social environment in inclusive sports participation—Identifying similarities and challenges in athletes with and without Intellectual

Disabilities through coaches' eyes: A qualitative inquiry. *Plos one*, 18(1), e0280379.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0280379>

Schalock, R. L., Luckasson, R. & Tassé, M. J. (2021). Twenty questions and answers regarding the 12th edition of the AAIDD manual: Intellectual disability: definition, diagnosis, classification, and systems of supports. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. (1-5). Erişim Tarihi: 01.08.2023.
https://www.aidd.org/docs/default-source/intellectualdisability/12th-ed-twenty-questions-faq.pdf?sfvrsn=a6403421_8

Shields, N. & Synnot, A. (2016). Perceived barriers and facilitators to participation in physical activity for children with disability: a qualitative study. *BMC pediatrics*, 16(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12887-016-0544-7>

Tchintchoua Tamo, A. R. (2020). An analysis of mother stress before and during COVID-19 pandemic: The case of China. *Health Care for Women International*, 41(11-12), 1349-1362.
<https://doi.org/10.1080/07399332.2020.1841194>